

PUHELIMEN HISTORIAA - PUHELIMEN TULO RÄÄKKYLÄÄN

Puhelin on historiallisesta näkökulmasta katsottuna varsin nuori, vajaat 130 vuotta. Tiedonvälityksessä puhelinta edelsi optinen lennätin. Lennätinverkko laajeni Suomeen niin, että puhelimen tullessa 1880-luvun lopussa verkko käsitti jo maamme huomattavimmat paikkakunnat.

Suomen ensimmäiset puhelinkeskustelut käytiin joulukuussa 1877 kahden puhelimen välillä. Ensimmäisen puhelinyhteyden rakentaja ja käyttäjä oli helsinkiläinen metallitehtailija Johan Nissinen. Hänen konttori- ja myyntihuoneistot Annan - ja Eerikinkadun kulmassa yhdistettiin pihan yli kulkevalla puhelinjohdolla. Suomen ensimmäinen ”puhelinlinja” oli valmistunut. Maamme ensimmäinen puhelinlaitos perustettiin vuonna 1882 Turkuun. Lehdistön kerrottua tästä uudesta tiedonvälityksestä, puhelin alkoi levitä nopeasti.

Suomen puhelintoimen organisaatio muodostui ratkaisevasti toisenlaiseksi kuin useilla muilla Euroopan mailla. Se johtui historiallisesta kehityksestä. Suomi joutui useita vuosikymmeniä toimimaan Venäjän suurvallan autonomisena osana. Vielä itsenäistymisenkin jälkeen Suomen kannanottoihin heijastui maamme geopoliittinen asema.

Puhelimen tullessa suomeen v. 1877 ja yksittäisjohtojen syntyessä eri puolelle Suomea pyrittiin Venäjän toimesta puhelin jo alkuvaiheessa liittämään keisarikunnan valtakoneiston alamaisuuteen. Senaatin nopeiden ja taitavien toimenpiteiden avulla tämä saatiin estetyksi. Senaatti sai jo 1880-luvun alkupuolella keisarilta valtaoikeuden puhelintoimen järjestelyjä varten. Senaatti laati nopeasti 1886 puhelinasetuksen, jonka pohjalta puhelintoiminta sen jälkeen kehitettiin. Kun ennen puhelinasetuksen voimaantuloakin Etelä-Suomessa oli johtoja vedetty, oli niille nyt jälkikäteen hankittava senaatin lupa. Senaatti tuki yksityistä puhelinyrittäjäkuntaa joskus jopa avustusten muodossa. Tästä johtuen puhelintoiminta maassamme alkoi täysin yksityiseltä pohjalta. Valtiovalta tuli mukaan myöhemmin. Valtion posti- ja telelaitos perustettiin vasta vuonna 1927. Tämän jälkeen alkoikin puhelintoimen nopea kasvu maaseudulla, kun yksityisiä puhelinyhtiöitä saatiin myydyksi valtiolle. Ilomantsin ja Pielisjärven yhtiöt myytiin valtiolle vuonna 1935, Kolin ja Nurmeksen yhtiöt vuonna 1939 ja Kesälahti sekä Tohmajärvi vuonna 1940, Polvijärvi vuonna 1944.

1890-luvun loppupuolella maamme kaikissa kaupungeissa toimivat jo puhelinlaitokset. Vuonna 1884 aloitetun kaukopuhelinverkoston laajennustyöt jatkuivat koko ajan. Joensuuhun puhelinlaitos, Joensuun Telefooni Osakeyhtiö, perustettiin vuonna 1889. Toiminta alkoi seuraavana vuonna, jolloin kaupungissa oli 2540 henkikirjoitettua asukasta. Joensuun puhelintoimi kehittyi niin, että kun vuonna 1899 oli 98 puhelinliittymää, oli vuonna 1910 jo 230 liittymää. Yhtiö myytiin kaupungille vuonna 1919. Esimerkkinä maaseudun puhelintoimen kehityksestä voidaan mainita, että 1910-luvulla Pielisjärven kihlakunnan alueella oli jo 119 puhelinta, Ilomantsissa 84 ja Liperissä 60.

Puhelintoiminta maaseudulle levisi kolmella tavalla. Alueen kauppias, tehdas tai joku muu liikeyritys haki vetämilleen johdoilleen senaatin luvan. Varsin pian tuli ammatillisia yrittäjiä, jotka hoitivat puhelinyhteyksien rakentamisen. Toinen tapa oli tunnetumpi maakuntiemme alueilla. Puhelimen tarvitsijat kunnissa ja kylissäkin liittyivät yhteen ja perustivat yhtiön, yhdistyksen tai osuuskunnan. Perustettu yhteisö hoiti sitten lupien hakemisen, linjojen rakentamisen, puhelinkeskuksen hankinnan ja hoiti alueensa puhelinkeskustoiminnan. Kolmas tapa oli se, että kaupunkiin perustetut puhelinlaitokset laajenivat vetämällä johtoja ympäröivälle maaseudulle perustaen sinne puhelinkeskuksia. Rääkkylään puhelin näyttäisi tulleen viimeksi mainitulla tavalla.

Pohjois-Karjalan oloissa puhelinalan kehitys tapahtui selvästi muuta maata hitaammin. Kun muualla maassa oli jo viime vuosisadan puolella suurehkoja puhelinkeskuksia satoine tilaajineen, niin maakunnassamme puhelinlaitokset odottivat perustamistaan. Puhelimen tulo kuntiin ja kyliin riippui kuntien ja kylien aktiivisuudesta ja eritoten alueella olevien yritysten ja kauppiaitten aktiivisuudesta ja esimerkistä. Telefoniyhdistyksiä ja yhtiöitä perustettiin Pohjois-Karjalan maaseudulle kovin epätasaisesti. Puhelin tuli esimerkiksi Ilomantsiin, Liperiin, Polvijärvelle, Nurmekseen, Juukaan, Lieksa-Pankakoski- ja Värtsilä-Kiteen alueelle jo 1890-luvun loppuvuosina. 1910-luvulla puhelin tuli Kontiolahdelle, Enoon ja Kiihtelysvaaraan. Hammaslahden Telefoni Oy perustettiin vuonna 1907. Muutamiin Pohjois-Karjalan aktiivisiin kyliin syntyi jo 1800-luvun lopulla kylän sisäinen puhelinlaitos. Sellaisia kyliä olivat esimerkiksi syntymäkuntani Polvijärven Kinahmon ja Ruvaslahden kylät.

Kun sähkön kulkureitti Pohjois-Karjalaan kulki tietä Imatra-Outokumpu, levisi kaukopuhelinjärjestelmä maakuntaamme Viipurin ja Sortavalan kautta. Rääkkylään puhelimen kaukoliikenne näyttää tulleen Hammaslahdesta päin.

PUHELINKESKUSTEN AUTOMATISOINTI

Puhelinkeskusten automatisointi alkoi Helsingissä jo 1920-luvulla. Vuoden 1947 lopussa koko maassa jo lähes 52 % puhelimista oli liitetty automaattisiin keskuksiin. Maaseutukeskusten automatisointi alkoi vasta 1950-luvulla. Automatisointi edistyi nopeasti, sillä vuosikymmenen lopussa automaattipuhelinten osuus oli noussut koko maassa noin 80 %:iin. Vuoden 1970 lopussa oli yksityisten puhelinlaitosten automatisointiaste jo lähes 100 %. Toimilupalaitosten viimeiset kaksi pienintä käsivälitteistä puhelinkeskusta Kiihtelysvaaran Huhtilammen ja Heinävaaran kylissä Joensuun seudun Puhelin Oy automatisoi v. 1979. Tuolloin Posti- ja lennätinlaitoksen hoidossa olevan paikallispuhelinliikenteen automatisointi oli vielä kesken. Posti- ja telelaitoksen paikallis- ja kaukoliikenne oli koko maassa automatisoitu 1980-luvun alkuvuosina. Yleensäkin yksityinen sektori kulki valtion laitosta edellä puhelinjärjestelmiä kehittäessään, jopa viisi vuotta. Posti- ja lennätinlaitoksen hoidossa ollut, yksi Suomen suurimmista maaseudun puhelinkeskuksista, Kiteen keskus, automatisoitiin viimeisenä Pohjois-Karjalassa 1980-luvun alussa.

Tultaessa 1960-luvulle yksityiset puhelinlaitokset olivat myyty valtiolle tai fuusioituneet keskenään niin, että Pohjois-Karjalassa toimi yksityisiä puhelinlaitoksia vain Joensuun Seudun puhelinlaitos, jonka nimeksi myöhemmin tuli Telekarelia, Joensuun kaupungin puhelinlaitos ja Outokummun Puhelin Oy.

PUHELIMEN TULO RÄÄKKYLÄÄN

Pohjois-Karjalan puhelinlaitosten kehitystä käsittelevästä Rauno Lepistön kirjasta ”Telefonin tekijät, langan laittajat” selviää, että jo vuonna 1907 perustetun Hammaslahden Telefoni Oy:n verkosto ulottui Rääkkylän kunnassa Kompakalle sekä edelleen Rasivaaraan ja kirkonkylään. Puhelin näyttääkin tulleen Rääkkylään Hammaslahden kautta jo 1910-luvulla. Tähän tulokseen olen päätenyt kunnallislautakunnan päätöksestä 5.4.1918 (§ 2), josta selviää, että ”köyhäintalossa” on ollut lainassa Onni Hirvosen (Kauppala) telefoni, joka on tuolla päätöksellä ostettu 200 markalla kunnalle.

Varmaa tietoa löytyy vuodelta 1922. Joensuun puhelinluettelossa on nimittäin tiedot Rääkkylässä olevista puhelimista numeroineen. Kompakalla on ollut neljä puhelinliittymää, Rääkkylän Osuuskaupan Kompakan myymälässä, Pekka Kankaanrinnan kaupassa

(myöhemmin Rääkkylän Kauppa Oy), Osuusliike Oma-Avun myymälässä ja Niemisen Tehdas Oy:llä (Niemisen Tiilitehdas).

Rasivaarassa on ollut yksi liittymä Pekka Hirvosella, ”Riiko-Pekalla”, nykyinen Tapio ja Arja Kakkisen talo.

Rääkkylän kirkonkylällä oli 15 liittymää seuraavilla:

1. Onni Hirvonen maanviljelijä
2. Edvart Blomberg rovasti
3. Rääkkylän Apteekki
4. Toivo Hirvonen kauppias
5. Keskusasema
6. Vaivaistalo
7. Pekka Kankaanrinta kauppias
8. Rääkkylän Osuuskauppa
9. Rääkkylän Osuusmeijeri
10. A.E. Saarelainen kanttori
11. Kunnantalo
12. J. Turtiainen maanviljelijä
13. Osuusliike Oma-Apu
14. J. Kettunen maanviljelijä
15. Robert Immonen pastori

Numero 5. tarkoittanee, että Rääkkylässä oli Hammaslahden Telefoni Oy:n puhelinkeskus, josta puhelut yhdistettiin. Kompakan ja Rasivaaran puhelut lienee yhdistetty Hammaslahden keskukselta. Yhteys esim. Joensuuhun on kulkenut Hammaslahden kautta. Hammaslahden keskuksen numero on ollut 11.

Kunnallislautakunnan päätöksestä 16.3.1925 selviää, että Rääkkylään perustetaan telefoniyhdistys/osuuskunta. Osuuskunnan keskusasema sijoitetaan kunnantalolle. Kunnantalon vahtimestarista tulee ensimmäinen keskuksenhoitaja. Päätöksellään 20.4.1929 valtuusto on päättänyt liittyä osuuskunnan jäseneksi kolmella osuudella. Valtuusto on valinnut kunnan edustajaksi osuuskunnan kokouksiin Kalle Sallisen.

Vuoden 1925 Joensuun puhelinluettelosta selviää, että Kompakalla ovat olleet samat liittymät.

Kompakalla on ollut oma, ilmeisesti Hammaslahden Telefoni Oy:n keskus Osuuskaupan myymälässä.

Rasivaarassa on ollut kaksi puhelinta Pekka Hirvosella ”Riiko-Pekka” ja J. Hirvosella. Kirkonkylässä on yksi puhelinliittymä enemmän kuin 1922 puhelinluettelossa. Kunta on ottanut Kirkonkylän kansakoululle puhelinliittymän. Huomioni kiinnittyy siihen, ettei kunnan vanhimmalla, kuntakokouksen 1899 perustamalla, rahalaitoksella, kunnan pankilla, ollut vielä puhelinta. Puhelin Rääkkylän Säästöpankille hankittiin vasta 1930-luvulla.

Vuonna 1938 julkaistusta Joensuun puhelinluettelosta ja edellä mainitusta Pohjois-Karjalan puhelinlaitosten kehitystä käsittelevästä Rauno Lepistön kirjasta selviää, että Rääkkylässä on ollut Niemisessä Kompakan Puhelinosuuskunta ja kirkolla Rääkkylän Puhelinosuuskunta. Kirkonkylässä on ollut 32 liittymää ja keskus on sijainnut Olli Hakulisen talossa ja sitä on hoitanut talon tytär Elsa Hakulinen, myöhemmin Nykänen.

Rääkkylän Puhelinosuuskunnan toiminnasta olen löytänyt vuodelta 1937 sellaisen tiedon, että osuuskunnan johtokunnan puheenjohtajana on ollut maanviljelijä Toivo Pakarinen (Lapin isäntä Kiesvaarasta) ja jäseninä maanviljelijät E.J. Päivinen ja Heikki Ilvonen sekä Rääkkylän Kauppa Oy:n johtaja A. Jouhki. Toivo Pakarinen vastasi puhelinosuuskunnan toiminnasta kuolemaansa vuoteen 1950 saakka ja sen jälkeen hänen poikansa Toimi Pakarinen aina sinne saakka kun Rääkkylän puhelintoiminta 1950-luvun alussa saatiin valtion hoitoon.

Kompakan Puhelinosuuskunnan puhelinkeskus on ollut Niemisen Suojeluskuntatalossa, nykyinen Niemisen Linna. Puhelinliittymiä on 15, jotka ovat olleet seuraavilla henkilöillä ja liikkeillä:

10. Hirvonen Antti maanviljelijä Venturi
11. Hirvonen Hilja maanviljelijä Niemishovi
13. Hirvonen Toivo maanviljelijä Sintsi
16. Hirvonen Veikko maanviljelijä Aavaranta
6. Hirvonen Väinö maanviljelijä Nieminen
12. Kotilainen Heikki maanviljelijä Nieminen
9. Mikkonen Erkki maanviljelijä Juhmakka
17. Mikkonen Veikko kuorma-autoilija Juhmakka
15. Niemisen kansakoulu Vieno Soininen
11. Niemisen kansakoulu A. Turunen

4. Niemisen Saha ja Tiilitehdas
13. Pakarinen Simo autoilija Vahalahti
8. Rääkkylän Kauppa Oy Kompakan myymälä
7. Rääkkylän Osuuskauppa Kompakan myymälä
3. Osuusliike Oma-Apu Niemisen myymälä.

Rasivaarassa oli Rääkkylän Puhelinosuuskunnan puhelinkeskus, joka sijaitsi Kopenen talossa (talo vielä paikallaan, entisen Kopen kaupan lähellä). Keskusta hoiti Eeva Koponen.

Rasivaaran keskuksessa oli 13 liittymää, jotka olivat seuraavilla henkilöillä ja liikkeillä:

5. Hirvonen Eino majatalo
8. Ilvonen Heikki ulosottomies
10. Ilvonen Juho maanviljelijä
12. Kompakan keskus
14. Kurki Simo työnjohtaja
6. Laakkonen Tauno liikemies
7. Pakarinen Toivo maanviljelijä
9. Riikonen Iida kauppias
1. Rääkkylän keskus
11. Rääkkylän Kauppa Oy Rasivaaran myymälä
4. Rääkkylän Osuuskauppa Rasivaaran myymälä
13. Rääkkylän Osuuskauppa Rasisalon myymälä
3. Vaaranrinta Maikki, maanviljelijä.

Kirkonkylän alueella on ollut 32 liittymä, jotka ovat olleet seuraavilla henkilöillä ja liikkeillä:

21. Asikainen Olavin nimismies
4. Autio Anna opettaja
6. Eglund E. apteekkari
2. Halttunen Lauri kirkkoherra
1. Hirvonen Eljas maanviljelijä
9. Hirvonen Onni maanviljelijä
15. Hirvonen O. majatalo
27. Hirvonen Simo maanviljelijä
26. Hiltunen Reetta kätilö
26. Ikonen Eeva kätilö
23. Kahvila E. Kinnunen

10. Kankaanrinta Pekka maanviljelijä
19. Kohonen Ilmari kunnanlääkäri
18. Kompakan keskus
12. Kunnanhuone
3. Kunnalliskoti,
7. Malinen Reino kunnankirjuri
25. Päivinen E. J. maanviljelijä
17. Rahkonen P. pastori
11. Rasivaaran keskus
16. Ruotsalainen Antti poliisikonstaapeli
5. Rääkkylän Kauppa Oy
29. Rääkkylän Osuuskassa
20. Rääkkylän Osuuskauppa
25. Rääkkylän Osuuskauppa Haapasalmen myymälä
14. Rääkkylän Osuusmeijeri
22. Rääkkylän Säästöpankki
30. Rääkkylän Suojeluskunnan talo (Pirttikallio)
2. Suuri Pappila
8. Tukiainen Uno autoilija,
3. Turtiainen M. rouva ja
24. Yli-Heroja, kanttori

Tämän tutkimukseni kirjoitin jo vuonna 2013. Elokuussa 2016 sain käyttööni Joensuun seudun puhelinluettelon vuodelta 1948, jonka mukaan Niemisessä on ollut 27, Rasivaarassa 24 ja kirkonkylässä 49 liittymää. Puhelinkeskukset ovat olleet avoinna klo 7-21. Jos jostain talosta löytyisi vaikkapa 1950-luvulla julkaistu puhelinluettelo sen ottaisin mielelläni vastaan Rääkkylä-Seuran arkistossa säilyttämistä varten.

Valtion telelaitoksen puhelintoiminta Rääkkylässä alkoi 1950-luvun alkuvuosina. Rääkkylän Puhelinosuuskunnan omaisuus on myyty Posti ja lennätinhallitukselle 4.1.1954 150.000 markan kauppahinnasta. Luovutussopimuksen ovat allekirjoittaneet Rääkkylän Osuuskaupan toimitusjohtaja Alpin Nurmi ja maanviljelijä Toimi Pakarinen, joka toimi puhelinosuuskunnan viimeisenä johtajana. Kaupparekisteristä osuuskunta on poistettu vasta 17.4.1964. Kompakan Puhelinosuuskunta on poistettu kaupparekisteristä vasta 21.2.1975.

Hakulisen talosta kirkonkylän puhelinkeskus muutti Osuuskassan toimitalon yläkertaan, sen valmistuttua 1951. Tuolloin puhelujen välittäjiä oli kaksi.

Osuuspankin toimitalosta puhelinkeskus siirtyi sitten Säästöpankin uuteen toimitaloon, sen valmistuttua vuonna 1965. Säästöpankilta keskus siirtyi telelaitoksen omaan toimitaloon sen valmistuttua 1976. Teletalo sijaitsee vastapäätä koulukeskusta Harjutiellä. Rääkkylän puhelinkeskus automatisoitiin vuonna 1977.

Rääkkylän kirkonkylän teletalo. Kuva: Tommi Sallinen.

Haastatteleman pitkäaikainen puhelinkeskuksenhoitaja Pirkko Hirvonen tuli Telelaitoksen palvelukseen keskuksen sijaitessa Säästöpankin talossa. Käsivälitteisen keskuksen hoitajia tuolloin oli puolenkymmentä henkeä. Puhelinliittymiä oli noin sata.

Telelaitoksen kyläkeskuksia ennen automaatiota Rääkkylässä oli Niemisessä, hoitajana Mirjam Stranden, Rasivaarassa, hoitajana Eini Hyvärinen, Oravisalossa, hoitajana Hilma Tolvanen, Varpasalossa, hoitajana Veli Uljas Matilainen, Rasisalossa, hoitajana Helmi Harinen, Pötsönlahdessa, hoitajana Toivo Asikainen.

Rääkkylän keskuksen väkeä päättäjäsissä vuonna 1978. Kuva: Pirkko Hirvosen arkisto.

RASISALON KYLÄKESKUS

Rasisaloon puhelimet tulivat Rasivaaraan perustetusta telelaitoksen puhelinkeskuksesta 1950-luvun alkuvuosina. Kylän ensimmäiset puhelimet olivat Rääkkylän Osuuskaupan Rasisalon myymälässä ja Vilho Kaasisen talossa. (Ahlströmin työnjohtajan puhelinliittymä). Oma keskus Rasisaloon saatiin 1969. Keskus oli kylän vanhan koulun rakennuksessa. Keskukseen hoitajana toimi Helmi Harinen-Leppälä.

RASIVAARAN KYLÄKESKUS

Rasivaaran kyläkeskus sijaitsi Koposen talossa, joka oli Kopran kaupan läheisyydessä. Keskusta hoiti talon emäntä Eeva Koponen. Sodan jälkeen puhelinkeskus siirtyi Rasivaaran Nuorisoseuran talon vastapäätä olevaan Hyvärisen taloon. Puhelinkeskusta hoitivat talon tyttäret. Nykyisinkin Rasivaaran kyläkeskuksessa toimivan autokorjaamon rakensi ja korjaamotoiminnan aloitti Väinö Lappalainen, joka oli Eini Hyvärisen veli. Rakennus ja korjaamotoiminta siirtyivät Eini ja Kalle Hyväriselle. Kun telelaitos otti Rääkkylän puhelintoimen hoitoonsa 1950-luvun alussa, puhelinkeskus tuli korjaamorakennuksen yläkertaan ja aluksi puhelinkeskukseen hoitajana toimi Helmi Harinen-Leppälä, josta sitten tuli Rasisalon kyläkeskuksen hoitaja. Vuodesta 1965 alkaen Rasivaaran puhelinkeskusta hoiti

Kallen vaimo Eini Hyvärinen aina siihen saakka kun puhelinlaitos Rääkkylässä automatisoitiin vuonna 1977.

NIEMISEN KYLÄKESKUS

Niemisen kyläkeskus oli sodan jälkeen Pentti Lavikaisen talossa, jossa talon tyttäret sitä hoitivat. Kun valtion puhelin tuli 1950-luvun alussa keskus siirtyi autoilija Aarne Soinisen taloon ja oli siinä siihen saakka kun puhelinlaitos Rääkkylässä automatisoitiin. Puhelinkeskuksen hoitajana oli Mirjam Stranden.

ORAVISALO-VARPASALO

Rehtori Wegelius, jolla oli maatila Oravisalon Tervalahdessa puuhasi puhelinta Oravisaloon ja Varpasaloon jo vuonna 1928. Voiniemen Hovin isännän Reino Hirvosen kanssa hän selvitti puhelinliittymien mahdolliset ottajat. Puhelimen olisi ottanut Oravisalossa 12 taloutta ja Varpasalossa 9 taloutta. Wegelius teki valtiolle esityksen puhelinlinjan vetämiseksi Joensuu-Rääkkylä-Oravisalo-Varpasalo. Wegeliuksen toimenpiteet tapahtuivat heti sen jälkeen kun valtion telelaitos oli perustettu 1927. Hakemus ei johtanut tuloksiin. Kunnallislautakunnan päätöksestä 20.10.1938 selviää, että Wegelius on tehnyt telelaitokselle uuden hakemuksen Rääkkylä-Kompakka-Hammaslahti puhelinlinjojen ottamisesta valtion hoitoon. Kunnallislautakunta on antanut rehtorin hakemukseen puoltavan lausuntonsa. Myöskään vuonna 1938 uudistettu hakemus ei johtanut tuloksiin. Tuolloinhan puhelinjohtaja jo oli Rääkkylään vedetty Rääkkylän puhelinosuuskunnan toimesta ja puhelinkeskus oli kirkonkylässä. Valtion telelaitoksen toimesta puhelinlinjoja alettiin rakentaa ja puhelinkeskuksia perustaa vasta sodan jälkeen. Puhelin tuli saarille vuonna 1944 Oravisaloon perustetusta Rääkkylän puhelinosuuskunnan keskukselta. Ensimmäiset puhelimet saarilla olivat Hypönniemessä opettaja Aarne Ryytäsellä, Varpasalossa Osuuskaupalla ja Voiniemen Hovissa sekä Leskelässä.

Jatkosodan aikana Voiniemen Hovissa oli puolustusvoimien toimintakeskus. Puolustusvoimilla oli oma puhelinkeskus. Johdot vedettiin merikaapelina ja ilmajohdot kasvavissa puissa. Rauhan tultua puhelinlinjat jäivät kylän käyttöön.

Ilkka Simanainen

Helmikuussa 2013,
viimeistely toukokuussa 2016.

Lähteet:

Rauno Lepikkö: Telefonin tekijät, langan laittajat

U.E. Moisala. Kauko Rahko, Oiva Turpeinen: Puhelinlaitokset Suomessa

Kunnallislautakunnan ja kunnanhallituksen pöytäkirjat.

Haastattelut: Pirkko Hirvonen, Eini Hyvärinen, Irma Hirvonen, Pentti T. Hirvonen, Jouko Pakarinen, Toimi K. Pakarinen, Aune Hirvonen, Unto Mononen, Unto ja Varpu Lievonen, Ritva Hirvonen.

Joensuun kaupungin puhelinluettelot v. 1922, 1925 ja 1938.

Sanomalehdet Karjalainen ja Karjalan Maa.